

Vetenskap & Allmänhets synpunkter på förslaget till EU:s nya ramprogram för forskning och innovation – Horizon Europe 2028–2034

Att värna demokrati och grundläggande mänskliga rättigheter har blivit en allt viktigare roll för EU i en värld där demokratin är på tillbakagång. Betydelsen av att axla denna roll, både i relation till andra stater och inom unionen, behöver också vara central i EU:s ramprogram för forskning och innovation. Ett skifte har de senaste decennierna skett i det internationella landskapet, vilket innebär att en stor del av den tekniska och vetenskapliga utvecklingen numera sker i länder där mänskliga rättigheter är åsidosatta och demokratiska värden inte respekteras. Att värna EU:s konkurrenskraft inom forskningen är därför inte bara en ekonomisk fråga utan handlar i lika hög grad om att teknik och vetenskaplig utveckling ska komma medborgarna till del och tjäna demokratiska värden. Vetenskap & Allmänhet efterlyser därför tydligare riktlinjer i ramprogrammets alla delar av hur dialog med medborgarna och demokratisk förankring ska kopplas till excellens och innovation i alla skeden av forskningsprocessen.

De senaste årens genombrott för generativ AI är ett tydligt exempel på hur den tekniska utvecklingen numera har en snabbhet och kraft som på kort tid kan omskapa samhället. Därför förespråkar ledande etiker¹ att själva innovationsprocessen måste genomsyras av etiska överväganden om hur tekniken kommer att kunna användas. AI-utvecklare behöver enligt de här resonemangen samma utbildning i forskningsetik som medicinska forskare för att en reflektion kring teknikens konsekvenser ska finnas inbakad i forskningsprocessen och teknikutvecklingen. Men med tanke på teknikens genomslagskraft behövs i en demokrati också en inkluderande dialog med medborgarna. Förhållandet mellan akademisk frihet å ena sidan och demokratisk förankring av forskningsprocessen är sedan länge föremål för vetenskapsfilosofiska resonemang.² I dessa resonemang framhålls själva forskningsfrågan som helt avgörande för forskningsprocessens slutresultat. Det är i själva problemformuleringen vetenskapen är värderingsstyrd, liksom i de vägval som sker under forskningsprocessen. Att i forskningens slutskede involvera allmänheten i en diskussion om hur forskningsresultaten ska användas är därför inte tillräckligt. Transparensen behöver finnas genom hela processen. Här finns såväl väletablerade metoder som pågående forskning för att utveckla nya sätt att inkludera olika delar av allmänheten i forskningsprocessen. Vetenskap & Allmänhet har i tidigare ramprogram arbetat framgångsrikt med att både genomföra och utveckla sådana metoder i samarbeten med många av våra svenska medlemsorganisationer. Inom EU Horizon 2020-projektet [TechEthos](#) samlade vi tillsammans med europeiska partners in tankar och åsikter från olika delar av samhället för att ge allmänheten en röst när det gäller framtida teknisk utveckling och dess samhällskonsekvenser.

¹ Beena Ammanath, *Trustworthy AI*, John Wiley & Sons, 2022.

² Philip Kitcher, *Science in a Democratic Society*, Prometheus Books, 2011.

Ett liknande Horizon 2020-program var [Orion Open Science](#) där vi arbetade med att utveckla metoder för att involvera olika intressenter i samhället – forskare, medborgare, beslutsfattare och civilsamhället – i diskussioner kring etiskt känsliga forskningsområden som genredigering och stamcells forskning. Ytterligare ett exempel på ett Horizon 2020-projekt för att involvera EU:s medborgare i forskningsprocessen var [EU-Citizen.Science](#) där vi tillsammans med aktörer runt om i Europa utvecklade en gemensam verktygslåda för olika former av medborgarforskning. Genom vårt europeiska kontaktnät och vår expertis inom dialogskapande aktiviteter har vi på så sätt bidragit till att inte bara vår egen verksamhet utan också våra medlemsorganisationer – svenska universitet och forskningsinstitut – kunnat ta del av mer forskningsmedel från EU. Sverige har med sin tradition av ett starkt civilsamhälle, samtalskultur, förankring och konsensuskapande metoder goda förutsättningar att fortsätta vara ledande inom det här området. Att verka för att utveckling och genomförande av dialogskapande aktiviteter ska vara en självklar del av EU:s forskningsprogram är därför också ett led i att stärka svenska forskares förmåga att söka och erhålla EU-anslag.

Behoven av att involvera medborgarna i forskningsprocessen har på senare år vuxit ytterligare. Samhällseffekterna av frontforskning blir allt mer omvälvande, avståndet mellan banbrytande grundforskning och tillämpningar med samhällskonsekvenser blir allt kortare och den tekniska utvecklingen sker allt snabbare. På nationell nivå finns nu i olika EU-länder exempel på ännu mer ambitiösa satsningar för att involvera medborgarna för att formulera forskningsfrågor. I det irländska programmet [Creating Our Future](#) gavs alla irländska invånare möjlighet att skicka in förslag på forskningsfrågor i en process där 18 000 förslag samlades ihop och bearbetades till sexton teman i syfte att inspirera framtida forskningssatsningar. I Nederländerna har på liknande sätt 12 000 forskningsfrågor från medborgarna samlats in inom projektet [Dutch National Science Agenda](#). Medborgarnas frågor har sedan klustrats till 25 övergripande spår som nu styr formuleringen av nya forskningsutlysningar.

Vetenskap & Allmänhet vill understryka att dialogskapande arbetssätt och olika metoder för offentligt samtal och överläggning kring forskningsfrågor behöver finnas med i alla fyra pelarna av EU:s ramprogram liksom i de så kallade *Moonshots* som i hög grad rör potentiellt samhällsomvälvande vetenskap och teknikutveckling; nästa generation av AI, kvantdatorer samt regenerativa terapier är tre exempel på sådana områden. Civilsamhället är en outnyttjad resurs inom EU:s forskningsprogram och skulle kunna utnyttjas i mycket högre grad för att skapa demokratisk förankring och samtidigt stärka och vidmakthålla allmänhetens förtroende för forskning och vetenskap. Olika former av medborgarinvolvering och samskapande aktiviteter ger inte bara input till samhällsrelevanta forskningsfrågor utan skapar också bred acceptans för nya forskningsrön och tekniker. Att involvera allmänheten i forskningsprocessen bör därför ingå som ett kriterium i utvärderingen av såväl forskningens *impact* som *excellens*.

Ulrika Björkstén,
generalsekreterare Vetenskap & Allmänhet